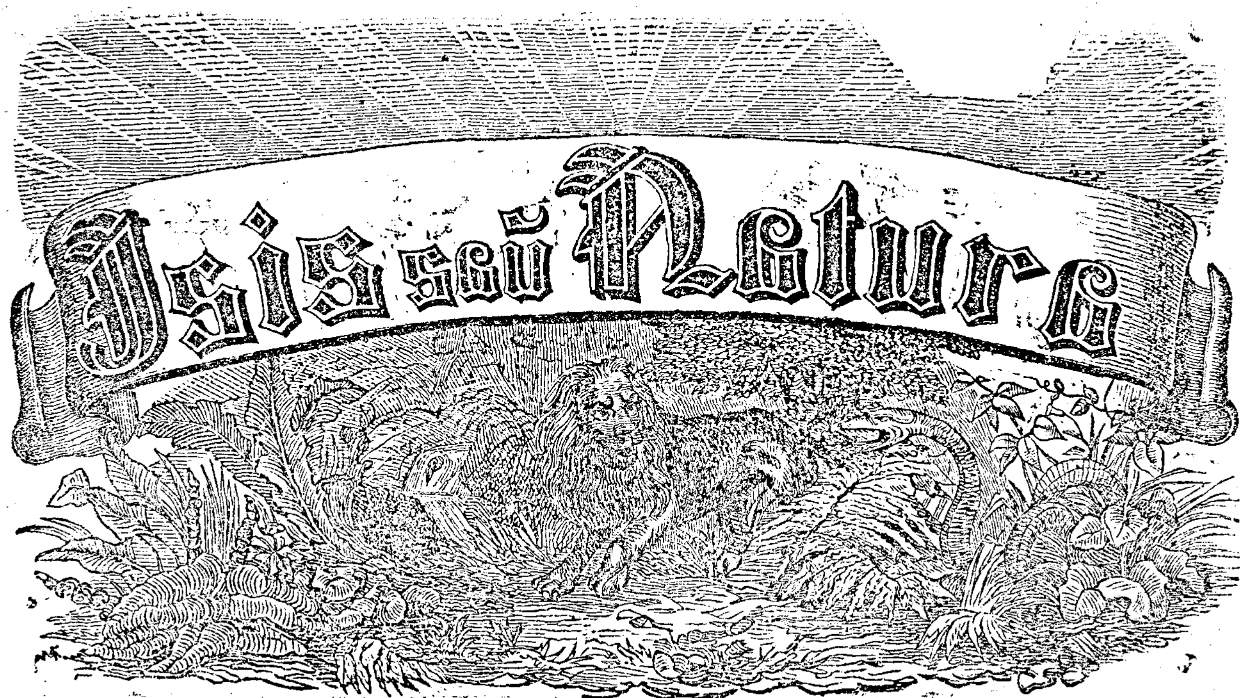

JURNAL

ПЕNТРȢ РЕSПÎNDIРЕА ШТIINЦЕЛОРȢ NАТȢРАЛЕ ШI ЕSАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАSЕЛЕ

Pediцeatȣ

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 34. (Anȣлȣ̆ алȣ̆ treiлea) Бȣкȣрешtĭ 15 Sentemврie, 1858.

Копрindереа: Despre Аерȣ̆.— Арџintȣ̆.— Stȣdii astpoнomiчe.

Аерȣлȣ̆. VII.

Despre газȣлȣ̆ карвonikȣ̆.— Армonia d'întpe domenȣлȣ̆ веџеtaлȣ̆ шi aniмaлȣ̆. (Ȣрмаре)

Zioa, timпȣлȣ̆ miшкърeĭ шi алȣ̆ aktiвitъцiĭ maĭ a tȣtȣtȣлорȣ̆ animaлелорȣ̆, kîndȣ̆ еле konsȣmъ чea maĭ mape kîtime de oksiџenȣ̆, tokmaĭ atȣnчĭ se ȣрmeazъ кȣ чea maĭ mape aktiвitate eksaлaцiȣnea oksiџenȣлȣĭ în плante.

Asemenea веdemȣ̆ къ în domenȣлȣ̆ плanteлорȣ̆ domneшte faцa вepde, пе kîndȣ̆ челе-лалte колорĭ окȣпъ ȣнȣ̆ mikȣ̆ локȣ̆ din aчеstȣ̆ domenȣ̆. Natȣpa dapȣ̆ din adinsȣ̆ a înfъшȣpatȣ̆ mȣлцimea плanteлорȣ̆ к'ȣнȣ̆ înвълiшȣ̆ вepde, ка sъ поatъ върsa oksiџenȣ̆ în aepȣ̆ kîtȣ̆ de mȣлtȣ̆. Aшa dapȣ̆, kîmпȣpiле акопеpite кȣ вepdeaцъ, diferiteле търîmȣpĭ, dȣmбрътiле, пъdȣpiле, нȣ нȣmaĭ къ sîntȣ̆ пentpȣ noĭ sпекtaколȣлȣ̆ челȣ̆ maĭ плъкȣtȣ̆ шi челȣ̆ maĭ dȣлче алȣ̆ веdеpeĭ noastpe, dapȣ̆ sîntȣ̆ шi neînчetatȣлȣ̆ isвopȣ̆ алȣ̆ вieцeĭ noastpe. Еле, нȣ нȣmaĭ къ înfpȣmȣseцeazъ esistinцa noastpъ, чi не dъ înkъ шi miżлоаче sпpe a sȣsцine aчеastъ esistinцъ. Пpin miżлочipea лорȣ̆ domneшte în ȣniвepsȣ̆ o neînчetatъ apmonie! Че плъчере пentpȣ domniaвoastpъ, domniлор лektopĭ! Kînd пе viitop плimвîndȣ-въ пpin aчеste kîmпȣpĭ шi dȣmбрътĭ, шi apȣnkîndȣ̆ okiĭ asȣпpa aчеstopȣ̆ admipaвiле taвлоȣpĭ, simцindȣ-въ înkîntaцĭ de napfȣmeлe лорȣ̆ гȣstoase, de колорiле лорȣ̆ вpiлante, въ вeцĭ вȣкȣpa шi de ideiле sȣвлime але înцелепчiȣneĭ шi вȣneĭ opîndȣeлĭ але natȣpeĭ, каре въ ва înfъцiшa aчеste sчене, peкȣnoskîndȣ̆ întp'înseле apmonioasa шi fъкъtoapea de вine natȣpъ, каре neînчetatȣ̆ лȣкpeazъ шi

fъpъ шtipea noastpъ pentpȣ konsepвaцiȣnea esistenцeĭ omeneшtĭ, pepodȣkîndȣ̆ totȣ̆ d'aȣna ȣnȣ̆ aepȣ̆ kȣpatȣ̆ шi înвiopъtopȣ̆, kape este чea d'întîiȣ̆ kondiцiȣne a esistinцeĭ noastpe!

Iapna kîndȣ̆ foiле se ofiлeskȣ̆, atȣnчĭ aчeastъ admipaвiлъ apmonie apȣ̆ пȣtea fi întpepȣptъ, daka iapъшĭ Пpoвedinцa diвinъ n'apȣ̆ fi mizлoчitȣ̆ ppin eшipea вîntȣpiлopȣ̆ (kape atȣnчĭ domneskȣ̆) a ppodȣчe o komȣnikaцiȣne neînчetatъ întpe aepȣлȣ̆ din клimeлe noastpe пe d'o napte kȣ aepȣлȣ̆ din клimeлe tpoпiчe ȣnde вeцetaцiȣnea nȣ înчeatъ niчĭ o datъ; шi пe d'aлtъ napte kȣ aepȣлȣ̆ din клimeлe пoлape чe sîntȣ̆ вogate în oksiцenȣ̆, nefiindȣ̆ akoлo mȣлцĭ лokȣitopĭ вiĭ a'лȣ̆ konsȣma; kȣ kinȣлȣ̆ aчesta шi kiapȣ̆ iapna se kȣpъцъ шi se pe'noeшte aepȣлȣ̆ din клimeлe noastpe.— O aлtъ admipaвiлъ peлaцiȣne чe ape papoptȣ̆ kȣ oвiekteлe de kape amȣ̆ вopвitȣ̆, se aflъ ppin mizлoчipea aepȣлȣĭ întpe domenȣлȣ̆ animaлȣ̆ шi вeцetaлȣ̆; adikъ пînъ akȣmȣ̆ amȣ̆ въzȣtȣ̆ kъ пȣлmînii animaлeлopȣ̆ n'apȣ̆ пȣtea ȣpma aktiвitatea лopȣ̆, fъpъ pe'noipea aepȣлȣĭ ppin плante; akȣmȣ̆ o sъ ziчemȣ̆ kъ niчĭ stomakȣлȣ̆ animaлeлopȣ̆ n'apȣ̆ пȣtea ȣpma fȣnkцiȣniлe saлe, fъpъ mizлoчipea плanteлopȣ̆ totȣ̆ ppin aepȣ̆: sъ esплikъmȣ̆ aчeasta maĭ вine.

Animaлeлe sîntȣ̆ fъkȣte astȣ̆-feлȣ̆ kъ nȣ se poate nȣtpi de kîtȣ̆ nȣmaĭ din matepiiлe opraniчe, adikъ din matepiiлe komпȣse de eлementeлe лopȣ̆, întp'ȣnȣ̆ kinȣ̆ astȣ̆-feлȣ̆, dȣпe kȣmȣ̆ este шi kompoзiцiȣnea eлementeлopȣ̆ din opraneлe animaлe; de aчeea, ȣnȣ̆ animaлȣ̆ nȣ se poate nȣtpi de пъmîntȣ̆, asemenea ȣnȣ̆ animaлȣ̆ nȣ poate mînka aepȣ̆, fiindȣ̆ kъ пъmîntȣлȣ̆ шi aepȣлȣ̆ sîntȣ̆ matepiĭ fъpъ opraпe, adikъ sîntȣ̆ depapte de feлȣлȣ̆ komпoziцiȣneĭ eлementape пpekȣmȣ̆ o гъsimȣ̆ лa fiinцeлe opraniчe. Aшa dapȣ̆, daka animaлeлe nȣ se potȣ̆ nȣtpi kȣ пъmîntȣ̆, niчĭ kȣ aepȣ̆, de чe dapȣ̆ se nȣtpeskȣ̆? Întp'adeвъpȣ̆ шtimȣ̆ kъ ȣneлe din animaлe se nȣtpeskȣ̆ mînkîndȣ-se ȣneлe пe aлteлe? Чeлe maĭ tapĭ mъnînkъ пe чeлe maĭ sлaвe; dapȣ̆ toate animaлeлe nȣ sîntȣ̆ kapniвope, kъчĭ aлmintpeлea în пȣцinȣ̆ timпȣ̆ s'apȣ̆ fi stinsȣ̆ mȣлte neamȣpĭ aлe animaлeлopȣ̆ шi în fine s'apȣ̆ fi пpъпъditȣ̆ totȣ̆ domenȣлȣ̆ animaлeлopȣ̆, neaвîndȣ̆ mizлoaчe a se pe'noi.— Spe a se пъstpa dapȣ̆ domenȣлȣ̆ animaлȣ̆ d'ȣnȣ̆ asemenea sfîpшitȣ̆ tpistȣ̆, natȣpa a fъkȣtȣ̆ плanteлe.

Opranismȣлȣ̆ плanteлopȣ̆ este mȣлtȣ̆ maĭ пȣцinȣ̆ kompлikatȣ̆ de kîtȣ̆ opranismȣлȣ̆ animaлeлopȣ̆, de aчeea eлe se potȣ̆ nȣtpi din matepiiлe neopraniчe, adikъ de пъmîntȣ̆ шi de aepȣ̆.

Плanteлe stpînгȣ̆ din aepȣ̆ niшte raze въtъmъtoape pentpȣ animaлe (razȣлȣ̆ aчidȣ̆ kapвonikȣ̆, idpoцenȣ̆ шi azotȣ̆), eлe aвsopвȣ̆ din пъmîntȣ̆ niшte ȣȣkȣpĭ (zemȣpĭ) kape nȣ potȣ̆ sepвi nimikȣ̆ лa foлosȣлȣ̆ animaлeлopȣ̆; лe пpefakȣ̆ în sînȣлȣ̆ лopȣ̆, asimiлîndȣ-лe шi însȣшindȣ-лe ppin kpeшtepea лopȣ̆: Apoĭ dȣпe чe aчeste matepiĭ neopraniчe (zemȣpiлe) s'aȣ̆ пpeskimвatȣ̆ în плante, ppiimindȣ̆ шi eлe kaлitъцĭ opraniчe, potȣ̆ nȣtpi шi eлe animaлe.— Пȣtemȣ̆ dapȣ̆ ziчe kъ domenȣлȣ̆ плanteлopȣ̆ este o maшinъ de пpeпapaцiȣne (пpeгъtipe) pentpȣ nȣtpipea animaлeлopȣ̆; плanteлe okȣпъ în natȣpъ o пoziцiȣne tpansitiвъ пȣsъ de mîna Kpeatopȣлȣĭ întpe domenȣлȣ̆ animaлeлopȣ̆ шi domenȣлȣ̆ neopranikȣ̆ (mineгaлeлopȣ̆), spe a пȣtea îmпpeȣna aчeste amîndoъ estpemitъцĭ (mapцinĭ) pentpȣ foлosȣлȣ̆ tȣtȣлopȣ̆ шi pentpȣ apmonica цenepaлъ. Înaлta Пpoвedinцъ, лa kpeaцiȣnea лȣmiĭ a zisȣ̆ apвȣpiлopȣ̆ шi fлopiлopȣ̆; „вoiȣ̆ sъ fiцĭ întokmaĭ ka siлfiĭ din faвȣлъ, kape шtiȣ̆ a da aepȣлȣĭ feлȣpimĭ de fopme шi вoĭ iapъшĭ aepȣ̆ шi пъmîntȣ̆ вeцĭ mînka, вeцĭ fopma feлȣpimĭ de fiinцe вeцetaлe (плante)“, шi aшa s'a шi fъkȣtȣ̆. Пoameлe чeлe maĭ dȣлчĭ, fлopiлe чeлe maĭ fpȣmoase, apвopiĭ чeĭ maĭ mapĭ шi maĭ sȣпepвĭ, steжapiĭ чeĭ maĭ цirantiчĭ, nȣ sîntȣ̆ aлtȣ̆ чeвa de kîtȣ̆ пȣцinȣ̆ aepȣ̆ шi чeвa zeamъ din пъmîntȣ̆ kape natȣpa în mistepioaseлe eĭ лȣkpъpĭ a шtiȣtȣ̆ d'a лe пpefaчe întp'atîtea deoseвite fopme.— „Din sȣfлape, Dȣmnezeȣ̆ лȣmea a kpeatȣ̆“, ziчe Biвлia, „пe kîndȣ̆ se ppimвлa пe d'asȣпpa aпeĭ Spipitȣлȣ̆ diвinȣ̆.“— Чe espresiȣnĭ adînчĭ! Întp'adeвъpȣ̆, aepȣлȣ̆ шi apa sîntȣ̆ чeлe d'întîiȣ̆ instpȣmente aлe kpeaцiȣneĭ глoвȣлȣĭ пъmînteskȣ̆; din aпe, aepȣ̆ шi пъmîntȣ̆ deпinde esistinцa плanteлopȣ̆, шi din плante depinde esistinцa animaлeлopȣ̆.— Чe admipaвiлъ kpeaцiȣne! Чe ȣnitate! Чe apmonie, în kape nȣ poate чine-вa sъ stpiчe o papte mъkapȣ̆, fъpъ sъ nȣ stpiчe totȣлȣ̆. O asemenea kpeaцiȣne, чine nȣ kȣnoaшte kъ poate sъ fie nȣmaĭ o manifestaцiȣne a ȣnȣĭ kpeatopȣ̆ omnipotentȣ̆ a kъpȣia пȣtepe îmвpъцiшeazъ toate mizлoaчeлe infinite ȣnindȣ̆ estpemitъцiлe fiinцeлopȣ̆ întpe dînseлe,

seкълеле tpeкste алътsрîndъ-ле лîнгъ челе вiitoape, ѕnindъ difepite matepiï кѕ difepite фopme, шi продѕкîndъ npintp'aчeasta o лѕme плinъ de atîtea фpѕmѕseцï, богъцiï шi magnifiчenцe infinite.

(Ва ѕрma)

Apцintѕлъ.

Apцintѕлъ! Че ворбъ плъкѕtъ! Кѕmъ sѕnъ bine aчeastъ ворбъ în ѕрeкiле oamenilopъ în цепере шi a ѕnopa фѕнкцiонapï пѕблiчï în nаpтiкѕлapï! De ѕnde bine aчestъ metaлъ npeчiosъ? În че modъ se aфлъ în пъmîntъ шi кapе sîntъ кapaкtepiле sале mineралоцiче? Asta ва fi obieкtѕлъ aчestsï aptiколъ.

Apцintѕлъ (Argentum, Ag) este ѕnъ metaлъ албъ, sonop (sѕnъ bine), solѕbiлъ în aпъ tape; sîntemъ în stape sъ întindemъ apцintѕлъ în fipï foapte fine; пѕtemъ sъ'лъ tъiemъ кѕ foapfeчeле шi sъ'лъ пiлimъ кѕ ѕшѕрiнцъ. Sъ tonешte în фокъ ла o temпepatѕpъ (кълdѕpъ) foapte mape; dapъ opï кîtъ sъ pъmîie în aepъ, totъ nѕ пepde stpълѕчipea sa; кîntъpeшte de 10 ½ opï maï mѕлtъ de кîtъ apa. Валоареa sa este апроапе 200—210 sfanцixï, окаоа (кiлограmъ.)

Sъ гъseшte în natѕpъ în stape natiвъ (пѕpъ), în фopmъ de fipï, saѕ de site, saѕ кѕpsъ кapе пътpѕnde în sѕbstanцеле petpoase (iatъ къ шi кiapъ în пъmîntъ apцintѕлъ esepseazъ polѕ sъѕ de кѕpsъ); papъ sъ гъseшte apцintъ în фopmъ de masъ saѕ блоче mapï кapе кîntъpeskъ кîte-ва maжe. De mѕлte opï e аконеpitъ кѕ ѕnъ аконеpiшъ mѕpdapъ шi negpѕ, кapе faчe къ пѕ'лъ кѕпоаште nimini. Dapъ nѕ пѕmaï în stape natiвъ шi пѕpъ, чi în stapea de mineраiѕ (adeкъ комбiнatъ saѕ легatъ кѕ алte minepале) îлъ гъsimъ în пъmîntъ. Aчeste комбiнацiѕnï sîntъ челе ѕpmъtoape:

I. *Apцintъ ченѕшiѕ, adeкъ комбiнatъ кѕ пѕчioasъ* (sѕлфѕpъ d'apцintъ) saѕ apцintъ stiклоsъ, seamъnъ кѕ оцелъ шi e foapte ѕшopъ de tъiatъ. Aчestъ minepaiѕ e foapte abondintъ în natѕpъ; maï totъ apцintѕл din комepчiѕ пpовiнe din aчest minepaiѕ.

2. *Apцintъ галбенъ, adeкъ комбiнatъ кѕ клорѕ* (клорѕрѕ d'apцintъ) saѕ apцintъ коpnosъ: este o sѕbstanцъ моале ка чеара (apцintъ кѕpatъ faчe пе оamenï moï ка чеаръ, dapъ aчestъ minepaiѕ e sinгѕpъ моале ка чеара.) Este semitpansnapintъ, d'o колоаре галбенъ saѕ вepdiшоаръ, sъ tonешte foapte лesne în фокъ кеаръ ла лѕmina ѕnеï лѕmînъpï шi atѕnчï desволtъ o odoape nenetpantъ de клоръ.

Apцintъ poшѕ; este poшѕ tape, maï кѕ seamъ кîndъ e în пѕлбере, dapъ fiindъ în бѕкъцï întpeцï bate чева în negpѕ; este fpaцetъ, лesne îлъ pade чine-ва к'ѕnъ кѕцitъ шi ла flama ѕnеï лѕmînъpï se pedѕчe шi devine apцintъ пѕpъ.

Dapъ кѕmъ sъ faчe din aчeste комбiнацiѕnï d'apцintъ, apцintѕлъ пѕpъ? Eatъ кѕmъ: opï къ tonеskъ apцintъ npin mizлокѕлъ плѕmбѕлѕï; adeкъ apцintѕлъ ape o mape affinitate (înклiнаpe) пentpѕ плѕmбъ шi кîndъ amîndoъ metaлеле sîntъ în stape de fѕziѕne (tonite), atѕnчï se комбiнъ ѕnѕлъ кѕ алtѕ шi apцintѕлъ easъ din комбiнацiѕnea sa d'întîia; saѕ къ sъ disолвъ apцintѕл împpeѕnъ кѕ mepкѕpiѕ făкîndъ o комбiнацiѕne d'apцintъ кѕ mepкѕpiѕ че se пѕmeшte ѕnъ Amaлгamъ; anoï esnѕindъ aчestъ Amaлгamъ ла кълdѕpъ, mepкѕpiѕлъ se evanopeazъ шi se faчe невъzѕtъ шi apцintѕлъ pъmîne пѕpъ пе fѕndѕлъ vasѕлѕï.

Фpaнчia nosedъ пѕцine miniepï d'apцintъ комбiнatъ кѕ кѕпpѕ, dapъ челе maï imnoptante miniepe d'apцintъ. În Eѕpona sîntъ miniepe d'apцintъ în Kongsberg (în Nopвeцia), în Mapienбepгъ (Saksonia) în mѕнцiï Harц-(în Цepmaniea) шi în Ѕнгapiea (în Schemniц, Kpemѕiц шi Koenirsбepгъ.) Toate aчeste цъpï tpaгъ apцintѕлъ лоръ din minepaiѕpï de плѕmбъ комбiнate кѕ apцintъ. Întpe toate aчeste miniepe, aчеле din Ѕнгapiea sîntъ челе maï богate în apцintъ, пе ѕpmъ vine aчеле din Saksonia, пе ѕpmъ aчеле din Xapцъ, пе ѕpmъ aчеле din Пpѕsiea. Aнглiea n'ape miniepe d'apцintъ. Snaniea шi Italiea iapъ пѕmaï кîte пѕцine miniepe d'apцintъ. Totъ apцintѕлъ че se кîштiгъ пе anъ în toate miniepiле din Eѕpona, sъ sѕe ла sѕma de 72,000 кiлограme (70 miï de ока апроапе, saѕ patpѕspe-zeчe milioane sfanцixï.) Sibepia ape miniepï d'apцintъ ла Smeofъ, în mѕнцiï Altai, asemenea sîntъ miniepe d'apцintъ în distpiкtѕлъ Колiваnъ шi ла Neptчinskъ. Toate miniepiле

Рȣсieĭ н'аколо, продȣкȣ̆ пе анȣ̆ 21,000 кiлограме (патрȣ мiлioane sfanцixĭ saȣ̆ апроапе ȣнȣ̆ мiлioнȣ̆ рȣбле.)

Dapȣ̆ toate ачеste miniepe нȣ sînt нimikȣ̆ лîнгъ шiнiepiле d'арџintȣ̆ în лȣmea нȣoъ. Ачеste miniepe se aфлъ între mȣнцiĭ Кордiлiеpe, maĭ кȣ seamъ ла Мексiко, Перȣ шi Xiлi. Мексiко sінгȣръ поседъ tpeĭ miĭ de miniepe, ȣnde съ скоate арџintȣ de чinчĭ miĭ de локȣрĭ. Între ачеste miniepe, челе de Guanaxato, Catorce шi Zacatecas sînt челе maĭ вestite. Miniepea de Guanaxato este чea maĭ богатъ în лȣme, къчĭ ганґȣлȣ̆ (filon) каре поартъ аколо арџintȣ̆, аре о лȣнџime de tpeĭ леџе (1 ½ поште) шi о гросime de 45 metpe. Ea sінгȣръ продȣче а патра парте din продȣктȣлȣ̆ тȣтȣрора miniepiлорȣ̆ d'арџintȣ̆ din Мексiко împpeȣнate каре daȣ̆ пе анȣ̆ ȣнȣ̆ продȣктȣ̆ de 133 miлioane de фpaнчĭ.

Dap шi репȣблiка de Peru este foapte богатъ în арџintȣ̆; къчĭ ea поседъ Miniepa Pasco ш. ч. л. Însъ maĭ богатȣ̆ de кîtȣ̆ Peru este репȣблiка Bolivia (totȣ̆ în сȣдȣлȣ̆ Amepiчeĭ) къчĭ ea поседъ вestita miniepъ *Potosi* каре, de шi продȣктȣлȣ̆ eĭ s'a împȣцinatȣ̆ мȣлтȣ̆ акȣмȣ̆, totȣ̆ este miniepa d'арџintȣ̆ чea maĭ богатъ în лȣme афаръ de miniepe de Guanaxuato. Шi s'a калкȣлатȣ̆ къ ачеastъ miniepe de Potosi a продȣсȣ̆ de кîndȣ̆ s'a deskoпepitȣ̆ (în анȣлȣ̆ 1545) фавȣлоаsa сȣмъ de шеase miĭ miлioane de фpaнчĭ. (Fiгȣpa noastpъ pепpeziнтъ ачеastъ вestitъ miniepe.)

Ла începȣtȣлȣ̆ ачестȣĭ sекȣлȣ̆, s'a калкȣлатȣ̆ къ totȣ̆ арџintȣ espoptatȣ̆ de miniepiле Amepiчeĭ ла Еȣропа de кîndȣ̆ s'a deskoпepitȣ̆ ачестȣ̆ континентȣ̆ нȣоȣ̆, s'a sȣitȣ̆ ла сȣма de 128 miлioane кiлограме (25 miĭ miлioane de sfanцiцĭ) каре сȣмъ d'арџintȣ̆ împpeȣнатъ арȣ̆ fi фopmatȣ̆ o sферъ potȣndъ d'арџintȣ̆ d'ȣнȣ̆ diametpȣ de 28 metpe!

Ла ачеste ноцiȣнĭ minepaлоџiче вomȣ̆ адъога шi кîte-ва оbсepвaцiȣнĭ de ekonomie политiче че se рапортъ аiчĭ.

Fie-каре цеаръ аре în sistemȣлȣ̆ съȣ̆ monedapȣ̆ o базъ saȣ̆ o ȣnitate monedapъ ла каре se рапортъ feлȣрimĭ de monede че аȣ̆ кȣрsȣ̆ în ачеastъ царъ, ачеastъ базъ se нȣmeште *Etaлonȣлȣ̆*. Аша s. e. în Рȣsiea Etaлonȣлȣ̆ este рȣбла d'арџintȣ̆, în Прȣsiea шi Saksoniea, taлepȣ̆ d'арџintȣ̆; în Франчiа, франкȣлȣ̆ totȣ̆ d'арџintȣ̆ dapȣ̆ în Англiea, Etaлonȣлȣ̆ este d'аȣрȣ̆ адекъ лiврȣлȣ̆ steрлiнгȣ̆, пе кîndȣ̆ în Аȣstpiea este ȣнȣ̆ sistemȣ̆ mikstȣ̆; къчĭ аколо este ȣнȣ̆ etaлonȣ̆ d'арџintȣ̆ адекъ sfanцiгȣлȣ̆ шi ȣнȣ̆ etaлonȣ̆ d'аȣрȣ̆, адекъ галбенȣлȣ̆.

Este intepesantȣ̆ a вedea къ fie-каре цеаръ 'шĭ-a фopmatȣ̆ etaлonȣлȣ̆ dȣпе натȣра sa џеолоџiкъ. De ачеea вedemȣ̆ къ Англiea каре н'аре арџintȣ̆ шi нȣmaĭ аȣрȣ̆ asemenea шi Франчiea каре аре пȣцinȣ̆ арџintȣ̆, аȣ̆ sistemiле лорȣ̆ monedapȣ̆ basate пе аȣрȣ̆; din kontpa, Рȣsiea Saksoniea шi Прȣsiea каре аȣ̆ арџintȣ̆, аȣ̆ базатȣ̆ sistemeле лорȣ̆ monedape пе арџintȣ̆; пе кîndȣ̆ Аȣstpia каре аре арџintȣ̆ în Ȣнгapiea шi аȣрȣ̆ în Банатȣ̆ шi Трансiлванiа, a базатȣ̆ sistemȣлȣ̆ съȣ̆ monedapȣ̆ пе аȣрȣ̆ шi пе арџintȣ̆.

Валоарea арџintȣлȣĭ кътpe аȣрȣ̆ вapieазъ мȣлтȣ̆ în dîfepite timпȣpĭ шi локȣpĭ. Аша вedemȣ̆ къ алтъ датъ арџintȣлȣ̆ epa maĭ eftinȣ̆, адекъ de доъ-zeчĭ de opĭ maĭ eftinȣ̆ de кîtȣ̆ аȣрȣ. Пе ȣpmъ s'a fiksatȣ̆ валоарea арџintȣлȣĭ кътpe *аȣрȣ̆* ка ȣнȣ̆ кътpe 15, адекъ арџintȣлȣ̆ este кȣ 15 opĭ maĭ eftinȣ̆ de кîtȣ̆ аȣрȣ. Ачеastъ валоаре a ръmasȣ̆ шi пiнъ în zioa de astъzĭ în toate statȣpiле Еȣропеĭ. Dapȣ̆ în Asiea, арџintȣлȣ̆ e maĭ sкȣmпȣ̆ de кîtȣ̆ în Еȣропа. Аколо оаmeniлорȣ̆ ле плаче maĭ мȣлтȣ̆ арџintȣ de кîtȣ̆ аȣрȣ; de ачеea în Indiea валоарea арџintȣлȣĭ кътpe аȣрȣ̆ este ка 1 кътpe 10 шi în Жапонiа, кеаръ нȣmaĭ ка 1 кътpe 8. În комepчiȣ каре Еȣропеeнiĭ îлȣ̆ факȣ̆ кȣ попȣлiĭ din Asia, Еȣропеeнiĭ тpeбȣe съ плътеаскъ Asiateлорȣ̆ пентpȣ мъpфȣpiле лорȣ̆, нȣmaĭ în арџintȣ̆; de ачеea din анȣ̆ în анȣ̆ съ фаче espoptaцiȣнĭ mape de арџintȣ̆ de ла Еȣропа ла Asia шi din непоpочipе ачестȣ̆ арџintȣ̆ нȣ se întoарче, къчĭ stapea варваръ a ачестopȣ̆ попȣлĭ фаче къ кȣmпъръ пȣцine aptiкoлĭ de лȣksȣ̆ de ла ноĭ Еȣропеeнiĭ шi прiн ȣpmape нȣ ле плътеskȣ̆ în апоĭ арџintȣлȣ̆ каре 'л-аȣ̆ пpiimitȣ̆ de ла ноĭ. Апоĭ stapea анархiкъ че domneште аколо de кîцĭ-ва анĭ, a фъкȣtȣ̆ къ мȣлцĭ îнгpопȣ̆ банiĭ лорȣ̆ în пъмîntȣ̆ шi îлȣ̆ skotȣ̆ astȣ̆-feлȣ̆ din чipкȣлаціȣнea лȣmeĭ.

Dapȣ̆ пе d'алтъ парте кpeштерea лȣксȣлȣĭ în Еȣропа a фъкȣtȣ̆ къ мȣлте obiekte domestiче se факȣ̆ акȣмȣ̆ d'арџintȣ̆ (takîmȣpĭ, kandeлавpĭ

шi кеарȣ пînъ ла баie ла ȣнiї богацї). Пentpȣ fабрiкацiȣnea ачеstорȣ обiekte, sîntȣ черȣte кътъцimї марї de арцintȣ каре креskȣ din zi în zi маї mȣлтȣ шi kontpiбȣeskȣ къ кътъцimea арцintȣлȣї întpeбȣinцatȣ пentpȣ monede, se îmпȣцineazъ mȣлтȣ.

Dȣпe ачеastъ обsервацiȣne, о sъ înцелеагъ fie-каре каȣza de че sîpmaniї sfanцiхї съ fакȣ шi ла noї din zi în zi маї рарȣ, în kîtȣ dакъ ва merцe лȣкрȣ аша totȣ mereȣ, о съ ажȣнгъ ȣнȣ timпȣ în каре, ведерea ȣнȣї sfanцiцї ва продȣче ȣn efekt аша de mape ка ведерea ȣнȣї dinte de Mastodontȣ акȣmȣ. Atȣnчї галбenii аȣstpiaчешtї ворȣ жȣка ȣнȣ ролȣ înкъ маї mape de kîtȣ акȣmȣ în лецеа електоралъ нȣоъ а църeї.

Miniepe d'арцintȣ din Potosi in America

Stȣdiї astponomiче.

I. Fopma шi potaцiȣnea пъmîntȣлȣї. (Ȣpmape)

Чine воешte а авеа ȣнȣ глобȣ de înбъцътȣръ foapte simплȣ шi foapte eftinȣ, съ еа ȣнȣ mъpȣ каре а înчепȣtȣ съ se stpiче în маї mȣлte локȣpї, adiкъ kîndȣ s'а fъкȣtȣ niшte нete d'о fацъ înкisъ п'о коажъ галбенъ. Ачеstȣ mъpȣ не ва înfъцiша în miniatȣръ глобȣлȣ пъmîntеskȣ; însъ fаца галбенъ не ва пpesenta очеanȣлȣ челȣ mape каре înкonцioаръ în toate пърцiле kontinentȣлȣ, че este пpesentatȣ пе mъpȣ прin нete stpiкate pisinite întp'ȣn кiп nерегȣлat.— Съ пȣnemȣ акȣmȣ ачеstȣ mъpȣ întpe доъ децете în кiпȣ ка съ atinцeцї нȣmaї amîndoъ коаделе лȣї

ші съ fie лiвepȣ a se înвîpti împpeџ'ȣpȣлȣ съȣ, atȣnчї пе ва пpesenta aчeстȣ тъpȣ înвîptindȣ-se пpin amîndoъ коadeлe saлe împpeџiȣpȣȣ съȣ, o idee foapte лъмȣpitъ despre înвîptipea пъmîntȣлȣї în toate zілеле împpeџiȣpȣлȣ съȣ (potaџiȣne) пpin amîndoъ *полȣpiле* (полȣлȣ nopdȣлȣї ші полȣлȣ sȣdȣлȣї). Ȣnȣ акȣ кape ва пътpȣnde чеntpȣлȣ тъpȣлȣї пpin amîndoъ коadeлe, пе ва da o idee de *osiea* (axe) пъmîntȣлȣї кape tpeче пpin чеntpȣлȣ пъmîntȣлȣї ші împpeȣnъ amîndoъ полȣpiле saлe. Съ însemnъm акȣm пе faџa тъpȣлȣї ȣnȣ черкȣ tokmaї în mijлокȣ кape ва fi de o потpivitъ depъptape d'amîndoъ коadeлe, atȣnчї вomȣ авеa ȣnȣ esemплȣ алȣ екȣatopȣлȣї пъmînteskȣ кape este ші елȣ de o depъptape егалъ de amîndoъ полȣpї пъmînteштї, împъpџind пъmîntȣлȣ în doъ emisfepe (a nopdȣлȣї ші a sȣdȣлȣї). Акȣmȣ съ observъmȣ kindȣ se ва înвîpti тъpȣлȣ, atȣnчї вom вeдea къ opї-че пȣntȣ че se aфлъ în лinica екȣatopȣлȣї, se ва înвîpti кȣ чеa maї mape iȣџeaлъ, пе kindȣ opї-че алтȣ пȣntȣ aфлîndȣ-se пе faџa тъpȣлȣї, пȣ ва авеa aчeastъ iȣџeaлъ; însъ кȣ kітȣ maї appoaпе ла ȣnȣлȣ d'intpe amîndoъ полȣpiле se ва aфла aчестȣ пȣntȣ, кȣ atîtȣ maї пȣџinȣ ва fi iȣџeaлa înвîptipeї saлe. Dapȣ вîpfȣpiле коadeлорȣ тъpȣлȣї пȣ se вopȣ înвîpti de лoкȣ. Astȣ-feлȣ se ȣpmeazъ fenomeneлe potaџiȣneї asȣпpa feџiї пъmîntȣлȣї. Ȣntȣ екȣatopȣлȣ пъmînteskȣ domneште чеa maї mape iȣџeaлъ a înвîptipeї mepгîndȣ totȣ mikшopîndȣ-se пînъ ла amîndoъ полȣpiле кape пȣ se înвîpteskȣ нічі de кȣmȣ.

Iapȣ съ пе întoapчemȣ ла тъpȣлȣ пȣtpedȣ (simbолȣлȣ пъmîntȣлȣї stpълȣчітȣ), че авеmȣ în mînъ. Съ împъpџim екȣatopȣлȣ saȣ черкȣлȣ челȣ mape че am însemnatȣ пе тъpȣ, în патpȣ пъpџї потpivitе. Съ însemnъm акоlo toate aчeste патpȣ лoкȣpї de despъpџipї пpin патpȣ пȣntȣpї, ші съ tpaџem акȣmȣ iapȣ doъ черкȣpї mapї кape вopȣ tpeчe fie-кape пpin amîndoъ коadeлe тъpȣлȣї ші пpin пomeniteлe doъ пȣntȣpї de despъpџipe, aфлîndȣ-se ȣnȣлȣ în dpeptȣлȣ aлtȣia. Din aчeste doъ черкȣpї ва fi ȣnȣлȣ *mepidianȣ* (лoкȣлȣ ȣnde soapeлe este ла amiaze-zї în чеpȣ, saȣ лinia *кȣлmінаџiȣneї*), ші aлтȣлȣ ва fiгȣpa ка *opizontȣ* (лinica de ръсъpitȣ ші de апȣсȣ ȣnde se aфлъ soapeлe dimineaџa ші seapa). Însъ екȣatopȣлȣ пȣ se skimбъ, чї este пе пъmîntȣ пȣmaї ȣnȣлȣ, пе kindȣ mepidianiї ші opizonџiї sînтȣ мȣлџime, пе fie-кape лoкȣ ȣnȣ mepidianȣ ші ȣnȣ opizontȣ. Mepidianȣлȣ nostpȣ лoкȣitopiлорȣ din џapa Pomъneaskъ este totȣ de o datъ ші opizontȣлȣ пentpȣ лoкȣitopiї din Лавpadopȣ ші Kanada în Amepika; fiindȣ къ, kindȣ este miezȣлȣ zілії ла noї, este ла eї dimineaџъ, ші kindȣ este ла noї seapъ, este ла eї miezȣлȣ zілеї; dapȣ kindȣ este ла noї miezȣлȣ nonџiї, este ла eї seapъ. Pелаџiȣnea noastpъ кȣ *antinozії* nostpiї (adikъ oamenii кape лoкȣesk tokmaї пе чеa-л-aлтъ sȣpfaџъ a глоbȣлȣї пъmîntъskȣ, aлe кepopa пічioape staȣ în dpeptȣлȣ пічioapeлорȣ noastpe) este înkъ maї kȣpiosȣ: kindȣ este ла noї miezȣлȣ nonџiї, este ла eї miezȣлȣ zілеї, ші kindȣ este ла noї miezȣлȣ zілеї, este ла eї miezȣлȣ nonџiї; dapȣ kind aȣ eї seapъ, авеmȣ noї dimineaџъ, ші kindȣ чіпъmȣ noї, atȣnчї se sкoлȣ eї. Вedem dapȣ къ пе пъmîntȣлȣ nostpȣ domneskȣ neînчetatȣ dimineaџa, miezȣлȣ zілеї, seapa ші miezȣлȣ nonџiї, пȣmaї къ sînтȣ despъpџite în deosebite лoкȣpї. De aчeea вine zіче ȣnȣ aȣtopȣ kontimпopanȣ „Antiчеле zeitъџї din Олimпȣ aȣ fostȣ fepiчiџї къ n'aȣ tpъitȣ în timпȣpiле noastpe, aлtmintpeлea eї, din кape s'aȣ zisȣ къ aȣ mînkatȣ вine zioa ші aȣ dopmitȣ лiniштitȣ noaptea, tpeбȣe съ fie пedeпsiџї a пȣ mînka ші a пȣ dopmi нічі o datъ, saȣ ші din kontpa, a mînka totȣ d'aȣna ші a dopmi totȣ d'aȣna; fiindȣ къ eї, ка fiinџe zeeштї кape îmбpъџiшeazъ пepгpeшitȣ într'o вedepe totȣ пъmîntȣлȣ, tpeбȣe съ aiбъ пepгpeшitȣ totȣ d'aȣna ші zioa ші noaptea."

Poate se ва mipa чine-ва, ші съ пе întpeбe: кȣmȣ stъmȣ noї ші antinozії nostpії amîndoї пе пъmîntȣ pъtȣndȣ ші пȣ къdemȣ? ....

Ла aчeastъ întpeбape o съ dъmȣ ȣpmъtopȣл pъspȣnsȣ. Съ пе închipȣim къ пе тъpȣл чeлȣ авеm în mînъ se пlimбъ o mȣskъ sȣsȣ ші în dpeptȣлȣ eї жosȣ iаpъші ȣna; вedeџї dapȣ акȣmȣ se пlimбъ aчeştї doї antinozї пе тъpȣ ші пȣ kadȣ! Apoї кȣ kітȣ sîntemȣ noї oamenii maї mічї пе лîngъ пъmîntȣ, de kітȣ aчeste amîndoъ mȣште пе лîngъ тъpȣ! Dapȣ o съ mepгȣ maї depapte, o съ въ întpeбȣ че este къdepea ȣnȣї kopпȣ? Kindȣ apȣnkaџї o пiatpъ în sȣsȣ ші ea kade пе ȣpmъ жosȣ, шtiџї de че kade?— Fisikȣлȣ въ pъspȣnde: fiindȣ къ пъmîntȣлȣ tpaџe пiatpa кътpe sine потpivitȣ кȣ леџеa atpaџepeї (atpakџiȣne) кape faче ка пъmîntȣлȣ съ tpaгъ кътpe sine în лinie dpeaптъ toate kopпȣpiле че se aфлъ пе sȣpfaџa лȣї, пpeкȣmȣ ші împpeџiȣpȣлȣ лȣї; însъ пȣtepea atpaktivъ (de atpaџepe) a пъmîntȣлȣї se aфлъ în чеntpȣлȣ лȣї, пpin ȣpmape

totȣ̆ корпȣлȣ̆ че kade, ȣрмеазъ ачестеї къдері într'ȣнȣ̆ кіпȣ̆ къ лініеа къдеріі se сȣвîршеаште tokmaї în чентрȣлȣ̆ пъмîнтȣлȣї; de ачееа ведеці біне къ пічіоареле noastre ші ачеле але antіподілорȣ̆ noștrii stаȣ̆ кътре чентрȣлȣ̆ пъмîнтȣлȣї; de ачееа тъкарȣ̆ ȣnde не вомȣ̆ афла асȣпра пъмîнтȣлȣї, ші тъкарȣ̆ къ ачестȣ̆ глобȣ̆ se învîртеште неîнчетатȣ̆, totȣ̆ нȣ пȣтемȣ̆ къдеа афаръ în аерȣ̆, чі totȣ̆ d'аȣна sîntemȣ̆ траші кътре чентрȣлȣ̆ пъмîнтȣлȣї.

Dȣпъ че амȣ̆ odinitȣ̆ inima ta, iȣбітȣле лекtорȣ̆, asiгȣрîндȣ-te къ нȣ веї къдеа нічі o datъ афаръ din пъмîнтȣ̆, ші съ нȣ te temї къ кълкîндȣ te seара în патȣ̆ лініштітȣ̆, съ te sколї dimineаца sȣspîndȣ̆ în аерȣлȣ̆ голȣ̆ алȣ̆ ȣніверсȣлȣї, saȣ̆ арȣнкатȣ̆ în вре-ȣнȣ̆ локȣ̆ неплъкȣтȣ̆ пе sȣрфаца лȣміі; dȣпъ ачееа, zікȣ̆, iаръші не întoарчемȣ̆ a ȣрма черчетъріле noastre astronomіче асȣпра търȣлȣї че'лȣ̆ авемȣ̆ în мînъ.

Dакъ însemнъмȣ̆ пе тȣрȣ̆ nіште черкȣрї пе amîndoъ emisferele каре ворȣ̆ fi паралеле кȣ черкȣлȣ̆ екȣаторȣлȣї, atȣнчї вомȣ̆ авеа o idee de черкȣріле *лъцітії* џеографіче але пъмîнтȣлȣї. Кȣ кîtȣ̆ ȣнȣ̆ asemenea черкȣ̆ se афлъ maї апроапе de екȣаторȣ̆, кȣ atîtȣ̆ лъцімеа џеографікъ este maї мікъ; ші кȣ кîтȣ̆ se афлъ maї апроапе de полȣ̆, кȣ atîtȣ̆ лъцімеа este maї маре. Пе emisфера нордȣлȣї, ачеастъ лъціме se нȣмеште *лъцімеа бореалъ*, ші пе emisфера sȣдȣлȣї se нȣмеште *лъцімеа мерідионалъ* saȣ̆ *аȣstралъ*. Ачесте лъцімї жокȣ̆ ȣнȣ̆ ролȣ̆ маре ла îмпърціреа градєлорȣ̆ кълдȣреї d'асȣпра пъмîнтȣлȣї, прін ȣрмаре atîрнъ de dînsele dіферітеле кліме але пъмîнтȣлȣї nostrȣ, прекȣмȣ̆ вомȣ̆ ведеа maї пе ȣрмъ.

Dакъ ȣрмъмȣ̆ a însemna пе тȣрȣлȣ̆ nostrȣ 12 черкȣрї, într'ȣнȣ̆ кіпȣ̆ ка fie-каре dintr'însеле съ меаргъ прін amîndoъ полȣріле, tъіндȣ̆ ші лініеа екȣаторȣлȣї прін doъ пȣнтȣрї în doъ жȣмътъцї potrivite ші ка denъртареа d'întре ачесте 24 пȣнтȣрї de tъере într'însеле съ fie екȣале пе лініеа екȣаторȣлȣї; atȣнчї вомȣ̆ авеа o idee лімпеде de 24 *меридіане* че taie екȣаторȣлȣ̆ пъмîнтȣлȣї în 24 de оре ла fie-каре învîrtіре (rotaціȣне) a пъмîнтȣлȣї. Depъртареа fie-кърȣіа din ачесте меридіане чеаsорнічe între sine, este de 15 граде saȣ̆ 225 міле џеографіче (кîте 15 міле ȣнȣ̆ градȣ̆, fiіндȣ̆ къ toатъ лініеа екȣаторȣлȣї este îmпърцітъ în 360 граде ші de 15 орї 24, факȣ̆ 360).— Обсерваці акȣмȣ̆ че релаціȣне interesantъ se афлъ între întindереа пъмîнтȣлȣї ші între timпȣлȣ̆ învîrtіріі лȣї! Кîндȣ̆ se афлъ чіне-ва astăzї пе ȣнȣ̆ локȣ̆ асȣпра пъмîнтȣлȣї, ȣітîндȣ-se ла чеаsорнікȣлȣ̆ съȣ̆ кîндȣ̆ este tokmaї пȣнтȣлȣ̆ amiazeї (ора 12), апої într'алтъ zi афлîндȣ-se ла алтȣ̆ локȣ̆ ла времеа прînzȣлȣї, adікъ tokmaї кîндȣ̆ soареле este în меридіанȣлȣ̆ (amiazeї) ші ȣітîндȣ-se iаръші ла чеаsорнікȣлȣ̆ съȣ̆, апої în локȣ̆ de 12 гъsindȣ̆ спре esемплȣ 1 оръ, atȣнчї ва ші къ локȣлȣ̆ алȣ̆ doilea este пȣsȣ̆ maї despre апȣsȣ̆ кȣ ȣнȣ̆ intервалȣ̆ екȣалȣ̆ de o оръ a învîrtіреї пъмîнтȣлȣї, adікъ кȣ 15 граде saȣ̆ 225 міле џеографіче (кîndȣ̆ amîndoъ локȣріле se ворȣ̆ афла drentȣ̆ пе лініеа екȣаторȣлȣї).— Însъ чеаsорнікȣлȣ̆ trebȣе съ меаргъ регȣлатȣ̆, ка съ fie în stare a мъсȣра drentȣ̆ skimbареа timпȣлȣї прін ȣмблетȣлȣ̆ лȣї регȣлатȣ̆. Ȣнȣ̆ asemenea чеаsорнікȣ̆ se кіамъ хронометрȣ (мъсȣрътoрȣлȣ̆ timпȣлȣї) ші абіа într'ȣнȣ̆ анȣ̆ грешеште кȣ кîте-ва мінȣте; sîntȣ̆ ші foарте skȣмпе ачесте чеаsорнічe, dаръ sîntȣ̆ de o неапъратъ trebȣінцъ пентрȣ навігаторіі пе очеанȣ̆, каре se афлъ лȣні întregї denъртаці de орї-че палмъ de пъмîнтȣ̆, înкоnціȣраці нȣмаї de черȣ̆ ші de апъ; апої кȣмȣ̆ o съ штіе ачештї навігаторї ȣnde se афлъ? ȣnde trebȣе съ dірiжезе корабіеа лорȣ̆ спре a ажȣнџе ла портȣлȣ̆ odineї, skопȣлȣ̆ кълъторіеї лорȣ̆?— Нȣмаї прін treї instrȣменте potȣ̆ a skъпа de a нȣ пері ръtъчіці în міжлокȣлȣ̆ очеанȣлȣї, adікъ прін *бȣsоле*, *astролабіȣ* ші *хронометрȣ*. Бȣsола магнетікъ ле аратъ ȣnde este пȣнтȣлȣ̆ de miezȣлȣ̆-ноnцiї ші челе-л-алте пȣнтȣрї але оrizonтȣлȣї; апої прін astролабіȣ, навігаторȣлȣ̆ мъсȣръ înълцімеа steliї поларе d'асȣпра orizontȣлȣї прін каре афлъ în че лъціме џеографікъ este корабіа; în fine хронометрȣлȣ̆ каре мерџе регȣлат dȣпъ меридіан (времеа прînzȣлȣї saȣ̆ adевъратъ amiazї) din Парісȣ̆, îлȣ̆ повъцȣеште într'ȣнȣ̆ кіпȣ̆ foарте deslȣшітȣ̆ кȣ кîте граде ші кȣ кîте міле se афлъ în ачестȣ̆ мінȣтȣ̆ кȣ корабіа лȣї depъртatъ în лȣнціме de ла Парісȣ̆ орї спре апȣsȣ̆ saȣ̆ спре ръсърітȣ̆. Апої ȣнȣ̆ къпітанȣ̆ каре гъсеште în totȣ̆ мінȣтȣлȣ̆ *позіціȣнеа sa*, adікъ лъціmеа ші лȣнціmеа локȣлȣї ȣnde se афлъ корабіа sa, че вреа maї мȣлтȣ̆? Елȣ̆ нȣ нȣмаї къ нȣ поате ръtъчі, dаръ ші ȣітîндȣ-se în хартъ, поате гъsі орї-че перікȣлоаse îmпiedікърї че se афлъ пе дрȣмȣлȣ̆ съȣ̆ askȣнse în маре (прекȣмȣ̆ бънчї de nisinȣ̆, ші pietre de търџеанȣ̆) спре a se ferі.

Înкіnȣіці-въ акȣмȣ̆ че este прогресȣлȣ̆ штіінцелорȣ̆! Ideеа de a пȣtеа мъсȣра търімеа пъмîнтȣлȣї, a пъскочітȣ̆ пентрȣ întîiаші datъ џеометрȣлȣ̆ Еленȣ̆ a нȣме *Eratostene*. Dаръ че dіфікȣлтъці a авȣтȣ̆ пînъ a мъсȣратȣ̆ челȣ̆ пȣцінȣ̆ ȣнȣ̆ градȣ̆ пе пъмîнтȣ̆, ші кіаръ atȣнчї н'а ажȣнsȣ̆ ла ȣнȣ̆ резȣлtатȣ̆ кȣратȣ̆ фъръ грешелї! În локȣ̆ къ џеометріі noștrii se пlimбȣ̆ лініштіці кȣ хронометрȣлȣ̆ în бȣзȣнаръ, ші indікаторȣлȣ̆ хронометрȣлȣї аратъ singȣрȣ̆ кȣратȣ̆ ші фъръ грешелї кîте граде спре апȣsȣ̆ saȣ̆ спре ръсърітȣ̆ аȣ̆ къльторітȣ̆!

Нȣ пȣтемȣ̆ însъ a не despърці de ачестȣ̆

обiектŭ алŭ ачестяi артиколŭ, фъръ de а ворбi de о ӥмпрецiȣраре foarte кȣрioасъ, че s'a întîмплатŭ навiгаторiлорŭ чеi вестiцi че аŭ înконцiȣратŭ пъмîнтȣлŭ кȣ кълъториiле лорŭ; adiкъ *Магеланŭ*, *Драко*, *Кокŭ*, шi чеi-л-алцi.

Ачестi навiгаторi аŭ бъгатŭ de сеамъ къ кîndŭ аŭ мерсŭ спре апȣсŭ шi întоркîndȣ-се, дȣпъ че аŭ înконцiȣратŭ пъмîнтȣлŭ, ла локȣлŭ ешiреi лор, атȣнчi аŭ гъситŭ къ календарȣлŭ корабiеi s'a întîрзiатŭ к'о zi: спре есемплȣ о корабiе плекîndŭ de ла Лiсабона ла 1 Iанȣарiе 1852, мергîndŭ кътре апȣсŭ спре а înконцiȣра пъмîнтȣлŭ, ачеастъ корабiе întоркîndȣ-се песте ȣнŭ анŭ iаръшi ла Лiсабона, а афлатŭ къ, кîndŭ Лiсабонiенiи сербеазъ ла 1 Iанȣарiе анȣлŭ 1853, календарȣлŭ корабiе (че а ţiнȣтŭ ȣнŭ анŭ нȣмърîndŭ zilele кълъториеi ȣна дȣпъ алта) аратъ zioa de 31 Декемврiе 1851, adiкъ къ а пердȣтŭ о zi în ачеастъ кълъторiе спре апȣсŭ. Din контра, навiгаторiи плекîndŭ de ла Лiсабона ла 1 Iанȣарiе, анȣлŭ 1852, мергîndŭ кътре ръсъритŭ спре а înконцiȣра пъмîнтȣлŭ, întоркîndȣ-се ла Лiсабона песте ȣнŭ анŭ, гъсескŭ календарȣлŭ лорŭ арътîndŭ ла 2 Iанȣарiе анȣлŭ 1853, пе кîndŭ Лiсабонiенiи сербеазъ zioa de ла 1 Iанȣарiе 1852, adiкъ къ аŭ къштiгатŭ о zi în ачеастъ кълъторiе мергîndŭ кътре ръсъритŭ. Ачеаста вi се паре некредiбiлŭ! Даръ гîndiцi-въ чева маi бiне ла чеea че амŭ ворбiтŭ маi сȣсŭ спре деосебiреа ореi de амiазi în деосебiте локȣрi d'асȣпра фецiи пъмîнтȣлȣi; къ, кîndŭ вiне-ва мерџе de ла Парiсŭ ла *Рiо-Iанаiро*, (капiтала *Бразiлiеi* în Америка), атȣнчi веде къ, кîndŭ есте амiазi în Рiо, чеасорнiкȣлŭ съŭ de ла Парiсŭ, аратъ 3 оре дȣпъ амiазi; din контра, кîndŭ вiне-ва мерџе de ла Парiсŭ ла Константiнополŭ, чеасорнiкȣлŭ Парiсȣлȣi аратъ 2 оре înaintea амiазеi кîndŭ есте токмаi ора амiазеi în Константiнополŭ. Гîndiцi-въ, zikŭ еŭ, ла тоате ачестеа, шi înкiпȣiцi-въ къ din zi în zi тревȣе съ скiмбе адевърата оръ амiазеi а кълъторȣлȣi кȣ ора de амiазъ каре'i аратъ чеасорнiкȣлŭ съŭ, атȣнчi о съ въ înкредiнцацi къ нȣ поате фi întр'алтŭ кiпŭ, de кîтŭ къ навiгаторiи кътре апȣсŭ аŭ zile маi лȣнџi, пе кîndŭ навiгаторiи кътре ръсъритŭ аŭ zile маi скȣрте de кîтŭ чеi-л-алцi оаменi доместiчi че ръмîнŭ немiшкîndȣ-се din каселе лорŭ, фiксацi ла ȣнŭ локŭ.

Дȣпъ че амŭ есплiкатŭ кȣмŭ се ȣрмеазъ ротацiȣнеа пъмîнтȣлȣi, ачеастъ глорioасъ deскоперiре a штiiнцеi модерне, каре есте адеверiтъ прiн мȣлцiме de фенoмене фiзiче, тревȣе съ фачемŭ аiчi шi кîте-ва întребърi каре аръ пȣтеа съ ле адресезе лекторiи ноштрii în контра ачестii теорiи.

Спре маi бȣнъ înцелеџере о съ пȣнемŭ аiчi ȣрмъторȣлŭ dialогŭ, каре поате авеа локŭ în ачесте кестiȣнi, întре mine шi орi-чiне din Д-нiи, iȣбiцiи лекторi.

Лекторȣлŭ. Кȣмŭ се поате ка пъмîнтȣлŭ съ се învîртеаскъ ӥмпрецiȣрȣлŭ съŭ неîнчетатŭ, кîndŭ ноi оаменiи нȣ сiмцiмŭ нiмiкŭ de ачеаста?

Асторȣлŭ. Токмаi фiindŭ къ пъмîнтȣлŭ се învîртеште неîнчетатŭ регȣлатŭ, нескiмбîndŭ нiчi одатъ фелȣлŭ мiшкърii сале, de ачееа нȣ о сiмцiмŭ нiчi одатъ. Пȣне-те, лекторȣле, întр'о корабiе маре каре аре ȣнŭ ȣмблетŭ регȣлатŭ пе о апъ лiнiштiтъ, апоi атȣнчi нȣ веi сiмцi нiмiкŭ în кабинъ къ те афлi în мiшкаре, шi кiаръ пȣindȣ-те ла о ферeастръ, о съ цi се паръ къ малȣрiле фȣгŭ пе кîndŭ корабiа стъ în локŭ.

Лекторȣлŭ. Аша есте; даръ кȣмŭ се поате кîndŭ пъмîнтȣлŭ аре о мiшкаре атîтŭ de iуте (225 мiле întр'о оръ), ка каселе ноастре шi тȣрнȣрiле ноастре челе маi înалте съ стеа шi съ нȣ казъ песте капȣлŭ ностръ?

Асторȣлŭ. Токмаi iȣцеала мiшкърii, îмпiедiкъ къдереа лорŭ. Ачеаста о штiŭ шi комедiанцiи, еi пȣнŭ ȣнŭ пахарŭ de апъ плiнŭ пе ȣнŭ черкŭ, шi învîртескŭ черкȣлŭ foарте iуте ӥмпрецiȣрȣлŭ капȣлȣi лорŭ, în ачестŭ тiмпŭ нȣ нȣмаi къ нȣ каде пахарȣлŭ, даръ нiчi о пiкътȣръ нȣ се варсъ.

Лекторȣлŭ. М'аi вървiтŭ шi аiчi! даръ акȣмŭ о съ те вiрȣескŭ шi еŭ. Тȣ zichi асторȣле, къ пъмîнтȣлŭ се învîртеште în тоате zилеле ӥмпрецiȣрȣлŭ съŭ, кȣ о маре iȣцеалъ, de ла апȣсŭ спре ръсъритŭ, de ачееа *нi се паре* къ соареле се ȣркъ în тоате zилеле ла ресъритŭ, мергîndŭ спре апȣсŭ, прекȣмŭ шеzîndŭ întр'о корабiе каре мерџе în жосȣлŭ апеi, шi вiтîндȣ-не ла малȣрi, *о съ нi се паръ* къ малȣлŭ фȣџе în сȣсŭ; бiне! Дар înкiпȣеште-цi акȣмŭ къ, еŭ вîнъторȣл, воiŭ а împȣшка ȣнŭ лȣпŭ. Din întîмпларе се афлъ лȣпȣлŭ спре ресъритŭ шi еŭ спре апȣсŭ; апоi фiindŭ къ пъмîнтȣлŭ фȣџе мȣлтŭ маi iуте спре ръсъритŭ de кîтŭ глонцȣлŭ каре есе din пȣшка меа, прiн ȣрмаре тревȣе глонцȣлŭ înainte d'а ажȣнџе пе лȣпŭ, съ ажȣнгъ кiаръ în mine înсȣмi, шi în локŭ d'а оморî пе лȣпŭ, тревȣе ка вîнъторȣлŭ съ фiе împȣшкатŭ însȣшi!— че бiзаръ вîнътоаре!

Асторȣлŭ. Întребареа есте делiкатъ, даръ нȣ м'аi сперiатŭ! Тревȣе съ штii къ ӥмпреȣнъ кȣ пъмîнтȣлŭ се învîртеште шi тоатъ атмосфера (аерȣлŭ), тотŭ de ла апȣсŭ спре ресъритŭ, прiн ȣрмаре, глонцȣлŭ каре 'лаi дърȣiтŭ лȣпȣлȣi, împинсŭ fiindŭ прiн аерŭ тотŭ спре ресъритŭ (înкъ кȣ о iȣцеалъ маi маре de кîтŭ ачееа a пъмîнтȣлȣi) негрешiтŭ къ ва ажȣнџе ла локȣлŭ ȣnde аi хотърîтŭ, даръ нȣ în iнiма та. Нȣ въ сперiацi даръ, домнiлорŭ вîнъторi, шi нȣ въ лъсацi d'а късiа шi de акȣмŭ înainte епрi фрацецi шi дропii грасе!

Тiпъритŭ în Тiпографiа Колецiȣлȣi Sf. Sava.